d. Bat. Gen.
XLV
549

LOUIS DE VRIES

VOORWOORD VAN Dr WALCH

TEEKENINGEN VAN
HERMAN MOERKERK

OpCARD 10

Voor
den WelEdgeboren Heer
Hans van der Wall
Ter herinnering aan zijn indische Tournée
zij
Louis Davies
Adam 7 Febr: 1929

XLV 940

LOUIS DE VRIES

VOORWOORD VAN DR. WALCH

TEEKENINGEN HERMAN MOERKERK

UITGAVE J. W. JANSEN'S UITGEVERS-MIJ, UTRECHT

KON. BAT. GENOOTSCHAP VAN K. EN W.

Louis de Vries in de rol van „De Rechter van Zalamea" van Calderon de la Barca.

LOUIS DE VRIES

Louis de Vries als Uriel da Costa.

ER was eens een klein arm Amsterdamsch joden-jongetje... Dat klinkt als het begin van een verhaal, nietwaar? En een romantisch verhaal is het van den aanvang af; men zou zoo zeggen: te romantisch om waar te zijn. — Hoor maar. Zijn ouders, strenggeloovige Israëlieten, waren doofstom. — Zou hun kind dat ook zijn? Ze wisten het niet. Wel zagen ze hem soms reageeren op een beweging, op een geluid; maar dat kon toeval wezen. — Anderen kunnen hen inlichten; en inderdaad, anderen stellen hen gerust: het kind deelt niet in hun ongeluk.... Maar een nieuwe twijfel komt bij hen op: zeggen die menschen dat niet alleen maar om hen gerust te stellen, om hun plezier te doen? Zèlf zullen ze die mededeeling nooit kunnen controleeren.... Of.... tóch! De vader heeft iets bedacht. Heel zachtjes, terwijl het kind niet op hem let, nadert hij de wieg; een bord in de ééne, een lepel in de andere hand. Vlak-bij gekomen, maar onzichtbaar blijvend, geeft hij een paar tikken met den lepel op het bord. Zelf hoort de vader het niet; maar het kind.... het kind.... het schrikt, het kijkt naar den kant vanwaar het geluid komt.... Het hóórt!

Een verhaal — jà, het is een verhaal. Het komt voor in een bundel van Mr. Lamberts Hurrelbrink. Maar dat verhaal berust op werkelijkheid. Het kind van doofstomme ouders, dat hier wordt „ten tooneele gevoerd".... wel, de beeldspraak is hier al zeer op haar plaats; want dat kind zou eens worden onze groote tooneelspeler Louis de Vries.

En zijn eerste aanraking met het tooneel, dat is een al niet minder romantisch verhaal. De jongen was flink opgegroeid, en was in dienst getreden op een diamantslijperij. Op 'n goeden dag komt hij in de fabriek met een papiertje, dat hij op straat gevonden heeft; het is een entrée-biljet voor een liefdadigheidsvoorstelling, waar Marguerite Gauthier zou worden gespeeld. Wat zou hij dàt dolgraag eens willen zien! Naar de komedie!! Maar hij durft niet recht.... Kom, je kunt gerust gaan, zeggen de knechts, 't biljet is wel degelijk geldig. En, goedig, geven ze 't jong nog een paar kwartjes erbij.

Hij gaat; en hij ontvangt er een indruk die beslissend is voor zijn leven. Dagenlang leeft hij in vizioenen van wat hij daar heeft gezien. „Hoe was het?" vragen de knechts den volgenden dag. En rood van opwinding weer, zoodra hij daaraan denkt, vertèlt hij; en vertellend acteert hij, vertóónt hij. Ze zien het aan; en ze lachen 'n beetje. Ze lachen om hem; maar ze lachen met verteedering; om dien jongen die zóó opgetogen is, die 't alles nog zoo precies weet en vóór zich ziet.... Nou, aan dien was 't besteed!

Maar langzamerhand kwam er nog een ander besef bij hen op; bij die Joodsche diamantslijpers, die ook, net als die kleine confrater van hen, hielden van het tooneel. Dit besef: wat doet hij dat allemaal knap na. Die jongen heeft bepaald talent.... Wat kan hij ook veel in zijn stem leggen....

De kleine Louis de Vries wordt een soort curioziteit op de fabriek. En eindelijk zijn er, die zeggen: Je moet naar de Tooneelschool. Wij zullen het betalen.

Jawel. Maar zoo gauw zijn we er niet; het is immers een romantisch verhaal. Vader de Vries wil er niet van hooren. Het tooneel — dat is het verderf, gebaart hij. Neen. Komt niks van in. Je blijft op de fabriek. — En Louis bleef op de fabriek; en verdiende aldra een behoorlijken boterham.

Maar intusschen.... Die vizioenen van het tooneel lieten hem niet los. Waar hij kon, speelde hij; vooral op feestelijke vriendenbijeenkomsten. En hij werd lid van een dilettantenvereeniging. Daar debuteerde hij in den fameuzen draak „Gaston van Frankrijk of De Man met het ijzeren Masker". En men zag: die man kan meer dan een gewone dilettant. Dat zei hem Lurasco, de toenmalige recensent van „De Telegraaf"; dat zei hem ook niemand minder dan Louis Bouwmeester; dat zei ook Bouberg Wilson, de directeur van de Tooneelschool.

Nu, daar kon vader De Vries niet tegen op. Trouwens — de zoon was het vaderlijk gezag ontwassen. Hij was zelf al huisvader; had al een paar kinderen. Hij was achter in de twintig. En toen heeft hij het groote besluit genomen. Er waren tooneelvrienden die hem helpen wilden — ik zal hun namen niet noemen; maar De Vries heeft ze niet vergeten! Zij stelden hem in staat, de lessen aan de Tooneelschool te volgen; terwijl vrouw en kinderen daarbij niet te-kort kwamen. Toch — wat een waagstuk! 'n Man, op dien leeftijd al, iets nieuws, iets zoo onzekers beginnen.... Zou hij niet over 'n paar jaar met-de-kous-op-den-kop thuis komen? Iedereen in Nederland weet, dat het geval eenigszins anders, en beter, is verloopen!

* * *

Na een jaar tooneelschool kreeg hij een emploi bij 't gezelschap van Jan Mulder, van den Tivoli-Schouwburg te Rotterdam. Hij debuteerde er als de hertog van Alva in Sardou's „Patrie". Kort daarop speelde hij al den rebbe in „Vriend Fritz".... Maar het tooneel is niet alleen glorie en succes. Nauwelijks drie maanden van 't seizoen waren verloopen, of Jan Mulder ging failliet; en De Vries stond, als de anderen, op straat. Toen heeft hij een moeilijken, bitteren tijd gehad.

Maar hij vond een engagement bij Van Lier; later bij het Haarlemsch Tooneelgezelschap van Louis Bouwmeester. Ook dat gezelschap hield zich niet zoo heel lang staande; Bouwmeester ging naar Indië. Maar intusschen was Louis de Vries iemand van naam geworden in de tooneelwereld, en hoefde niet bang meer te zijn: hij zou altijd gemakkelijk onder-dak komen. Een poosje zette hij met 'n paar confraters de zaak voort („Amsterdamsch Tooneelgezelschap") — Kort daarna komt hij weer bij de Gebroeders Van Lier; en nu is de periode van zijn schitterende triomfen aangebroken. In „Uriël Acosta", in „Fedora" in „Marguerite Gauthier", „Frou Frou", „Tosca", „Haar thuis", „Medea", „Silvra Silombra", in Bernstein's „Simson", „De Dief", „Israël", zoowel als in 't klassieke „Oedipus", „Hamlet", „Koopman van Venetië" behaalt hij triomfen. In September 1909 komt hij bij de „Nederlandsche Tooneel-

vereeniging", in 1910 bij Royaards; dan weer bij de Tooneelvereeniging; in 1912 bij „Het Nederlandsch Tooneel". In de seizoenen 1914—1915 en 1915—1916 organiseert hij twee Indische tournées; op de terugreis van de laatste heeft hij ook te Durban en te Kaapstad gespeeld. Rijk aan roem en geld keert hij terug; speelt in het seizoen 1917—1918 eenige van zijn beroemde rollen bij Royaards. In September 1918 begint hij een eigen gezelschap te Amsterdam; in zijn eigen schouwburg, den Hollandschen Schouwburg in de Plantage Middenlaan.

* * *

Tot zoover de historie; zéér onvolledig; maar we wilden nog iets anders doen dan enkel „de historie" vertellen; we willen nog een enkel woord zeggen over de beteekenis van De Vries als tooneelspeler.

Hij is begonnen als een volgeling van Louis Bouwmeester. Een volgeling „door dik en dun". Wat die andere Louis deed, dat dronk hij in met zoo diepe, innige bewondering, hij nam het zoo in zich op als het ideaal van tooneelspeelkunst, dat zijn spel aanvankelijk den indruk maakte van een copie. In alles, zelfs in zijn gebreken was hij een Louis de Tweede.....

En evenwel was het denkbeeld van bewuste imitatie hem verre. Het ging hem eenvoudig zooals het allen beginnenden kunstenaars gaat, die van-zelf zich laten gaan in de richting van een voorbeeld, dat voor hen de meest verrukkende manifestatie der kunst beteekent; dichters en schilders doen evenzoo. Doch bij het groeien en bewust worden der persoonlijkheid valt dan geleidelijk wel af al wat oneigen is.

Dit is ook bij Louis de Vries zoo gegaan; en zoo hij, toch niet ten onrechte, de opvolger van Bouwmeester mag worden genoemd, dan is dat omdat er in hem deels dezelfde eigenschappen zijn; bijvoorbeeld: heroïsche kracht, de macht om een tooneel — waarvan hij onmiddellijk het middelpunt wordt — te beheerschen en te vullen; het gróót-menschelijke ook van zijn persoonlijkheid.

Louis de Vries in „Androkles" van B. Shaw.

Toch, het wezenlijke van Louis de Vries zouden we, in deze lijn zoekend, niet vinden.

Het wezenlijke in hem is zijn vermogen: de menschelijkheid der tragisch-verworpenen te beelden. Daarom was zijn Lehmann zulk een openbaring; het laatste groote en waarachtige succes van de Nederlandsche Tooneelvereeniging; die echter — helaas — zelfs daardoor niet meer te redden was. Het is een niet zeer belangrijk stuk, Reichenbach's „Ketten" — maar De Vries heeft de figuur van den ouden Joodschen vader (die door zijn officier geworden zoon wordt getroffen in wat hem het dierbaarst is: zijn geloof) zoo diep menschelijk, zoo prachtig sterk gebeeld, zoo vol van echt leven, van vanzelf opkomende en vanzelf aansprekende accenten, dat men telkenmale opnieuw onder den indruk komt; en meeleeft.

Het is natuurlijk niet een toeval, dat deze modern-joodsche tragiek de beste rol van De Vries werd. Neen, dat is wat het diepst in hem zit: dat gevoel: de verworpenheid van zijn geslacht; waarvan hij ook de gevoelige en warme menschelijkheid zoo meesleepend voor onze oogen brengt. Als men hem aldus heeft leeren begrijpen, zal men zich ook niet verwonderen dat hij in de titelrol van Judas Ish-Kariot, vooral in Indië, belangrijke successen heeft behaald.

Maar als ik zoo voortschrijf, doemen er meer mooie herinneringen op.... Daar is bijvoorbeeld zijn Sero-creatie, in Heyermans' te weinig gespeelde „Schoone Slaapster", waarin hij, met Tilly Lus („Droomelot") als partner, zoo klassiek-schoone dingen deed, wat standen, en wat stem betreft. Standen en stem.... Die laatste vol kracht, vol warmte, vanzelf rijzend, op de hoogtepunten van zijn rol, tot een edel-schoon lyrisme..... Ja, de stem van Louis de Vries is terecht beroemd. Ze is ontwikkeld in alle registers; ze bezit kracht en ze kan wonderlijk week zijn; ze is zijn heerlijk instrument, alleen beheerscht door zijn schoonheidsbesef, doch onder dien intuïtieven dwang mogelijkheden vierend van geweld en zachte klacht, die verrukken. Maar ik noemde ook zijn standen; zijn standen die als zijn stem niets opzettelijks hebben; welke hij niet kunstmatig op 'n gegeven oogenblik aanneemt; die, als de hoogtemomenten van zijn vocale lyriek, slechts de één oogenblik tot rust gekomen uitviering zijn van de durende beweging, welke „een rol" voor hem beduidt; een beweging der ziel, door alle lichamelijke uitingsmiddelen gedwee en zuiver ten schouw gebracht.

Louis de Vries in
„Judas Ish Karioth" van Dr. Jan Walch.

Het is natuurlijk dat er ook rollen zijn die De Vries niet liggen; maar er is geen genre dat niet het zijne is. Ook in het komische heeft hij knappe dingen gedaan; ik denk aan zijn geestigen majoor Van Baarsbergen in Cornélie Noordwal's „Gepensionneerden". — De sterke speelrollen van Bernstein, al zijn die meestal niet van dat karakter dat ik hierboven aangaf als zijn diep-eigen karakter, vonden ten onzent, geloof ik, nooit beter vertolking; en denk dan daar tegenover weer eens aan zijn „Androkles" in Shaw's zinrijk en clownesk stuk! Androkles, het ietwat zoetsappig kleermakertje, heroïsch toch in zijn volkomen zekerheid van het onzienlijke, die kalm metzijn poesje spelend den dood door de arenaleeuwen wacht, en van zijn voorganger-naar-dienweg-ten-hemel kalm afscheid neemt, met de gemoedelijke woorden: „Nu, dag broeder. Tot het zoete hiernamaals"! Met die creatie toonde De Vries hoe hij, zonder schoolgeleerdheid, met de macht van zijn

intuïtie alleen, één van de meest geraffineerde uitdenkingen van den Ierschen geest wist te zien en tot leven te brengen. Ja, zooals hij dat eraf bracht, dat heeft velen verrast; en ik geloof ook wel eenigszins hen, die dit stuk hadden vastgesteld voor zijn 12½-jarig jubileum, dat hij vierde bij het „Nederlandsch" in 1914. Die verrassing heeft voor ons echter een allerschoonste beteekenis — en zijdie (er zijn er nog altijd) De Vries eenvoudig niet anders willen zien dan als Louis II, mogen dit toch eens begrijpen —; deze beteekenis: dat Louis de Vries, met zijn oerkrachtig speeltalent, ontvankelijk is gebleken voor de moderne gevoelens en gedachten. Dat het tooneel van het heden en van de toekomst, voor zoover hetwaarachtig kunst is, dat wil zeggen: tot uitdrukking brengt het levensgevoel der eigentijdsche geslachten, dat dit tooneel in De Vries een onwaardeerbare kracht zal kunnen bezitten.

Ik zou het bij deze korte karakteristiek willen laten; doch het is een niet slechte gewoonte om, bij het beschrijven van „den kunstenaar", ook „den mensch" eenige regels te wijden. Wel, laat ik iets dan althans zeggen van den mensch De Vries; voor-zoover dit tot begrip van den kunstenaar noodig is. Ik zal niet beweren, — gelijk biografen wel eens een enkele maal doen — dat hij eigenlijk volmaakt is; ik zou het graag willen zeggen, waar ik hier tracht de aandachtige sympathie zoo sterk mogelijk voor hem op te wekken; maar heusch, hij is niet volmaakt. Hij heeft werkelijk gebreken; en geen mindere dan de doorsnee-mensch. Maar hij heeft ook, heusch, wel enkele deugden. Laat ik er maar twee noemen: hij heeft een trouw hart, dat bewezen goedheid niet vergeet; nóóit; en hij is bescheiden. Die eerste deugd — die het minst van de twee met zijn beteekenis als kunstenaar verband houdt — is mij, en menigeen, gebleken waar er sprake was van al wie hem ooit, maar vooral wie hem in de moeilijkste, onzekerste periode van zijn bestaan, de periode van zijn Tooneelschool-proef, hun hulp, echte onbaatzuchtige hulp, hebben gegeven; die in hem hebben geloofd, toen nog geen uiterlijk succes dat geloof steunde. Ik weet absoluut zeker, dat die menschen altijd op Louis de Vries zullen kunnen rekenen. Dat is mooi. Ja, 't móést niet meer dan normaal zijn — maar wie is zoo naïef dat hij niet weet, hoe het in deze wereld vol eigenbaat en laagheid heel abnormaal is?

Als ik zeg, dat Louis de Vries bescheiden is, ducht ik meer ongeloof. En toch weet ik: het is wáár.... Zeker, hij heeft behoefte aan waardeering, aan véél waardeering.... maar 't is juist doordat hij altijd ten-opzichte van eigen kunnen twijfelt. (Al zegt hij het niet!) Wezenlijk is hij bescheiden; leg hem een opmerking voor — 't mag heusch ook wel een aanmerking zijn — over een opvatting van zijn rol, van een enkelen claus daarin. Hij zal altijd, wie de opmerking ook maakt, ze angstig-nauwkeurig overwegen; en bevindt hij ze gegrond, er rekening mee houden. Hij heeft niets van die opgeblazenheid, die denkt: Al wat ik doe, is prachtig. Een onmiddellijke consequentie hiervan is ook, dat hij niet toegankelijk is voor vleierij. Hoe zou hij, die zoo scherp observeert, dien de intuïtie ook in het dagelijksch leven nooit verlaat, hoe zou zoo iemand dàt niet dadelijk in de gaten hebben? Ik heb veel menschen hem zien vleien; en ik heb hem kalm glimlachend zien toehooren; en hem later — o, soms weken later! — een opmerking hooren maken, die bewees dat hij ze volkomen had doorzien. Dan dacht ik: je bent toch een slimmerd. Maar.... nog wel iets meer ook. Want het is wel exceptioneel, dat iemand zoo zuiver

blijft zien, waar anderen hem, in flatteerenden zin, van de wijs trachten te brengen. Hoe gaat het? Menigeen, tot een zeker aanzien gekomen, kent wel velen zijner plotselinge bewonderaars als onwaarachtig; maar zoodra hun lofuitingen hem zelf betreffen, denkt hij: Nu ja — maar die man liegt toch niet altijd; en waarom zou hij dit nu niet juist eens meênen?

Zoo dan is De Vries: een echt artistiek tastende natuur, onzeker .... tot hem een schoonheid overtuigt en overweldigt. Dat laat hij zich — ja, altijd nog zich ziênde, zich ziende in het complex dat die schoonheid eischt, — maar dan laat hij zich toch meesleepen. Hij is een man die altijd leeren wil, doorvoelen wil; dan: weergeven wil. Een ontvankelijke, week in zijn kracht. Een Kunstenaar bij de genade van God.

Moge hij dit altijd blijven gevoelen; ook nu hij zijn eigen gezelschap begint. Noblesse oblige.

J. L. WALCH.

LOUIS DE VRIES. ——— NARCISS.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

LOUIS DE VRIES. ——— JUDAS ISH KARIOTH.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

LOUIS DE VRIES.——— HAPS.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

LOUIS DE VRIES. ——— ABRAHAM SENDER LEHMANN.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

LOUIS DE VRIES. ——— SHYLOCK.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

LOUIS DE VRIES. ——— NARCISS.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

LOUIS DE VRIES. ——— GUY VAN BOUDEWIJN.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

LOUIS DE VRIES. ——— SACHEL.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Uitgegeven door
J. W. Jansen's Uitgevers-Mij
Utrecht

Gedrukt door de
Ned. Rotogravure-Mij, Leiden
1938